

Сотрудники МЧС рекомендуют заранее продумать план действий при землетрясении в различных условиях – дома, на работе, на улице. Определить наиболее безопасные места в здании, где можно переждать толчки. Это дверные проёмы капитальных внутренних стен, место у опорной колонны, углы, образованные внутренними капитальными стенами. Защитой от падающих стёкол и мелких предметов может послужить прочный стол.

Желательно иметь огнетушитель и аптечку; хранить документы в определённом месте; застраховать дом и имущество на случай землетрясения более 6 баллов.

Нельзя пользоваться лифтом, открытым огнём, стоять около окон, у наружных стен угловых комнат, особенно последних этажей. На улице нельзя стоять под балконами, вблизи зданий, линий электропередач, нависших скал или строений. В транспорте пассажирам безопаснее находиться на местах до конца толчков, водителю следует остановить машину на обочине, открыть двери.

Периодически вопрос об угрозе землетрясений возникает в средствах массовой информации, однако активность землетрясений последнего периода, по мнению сейсмологов, говорит о нарастании тектонических процессов в толще земной коры этого региона. Поэтому проблема землетрясений, а если шире – проблема сейсмобезопасности населения региона (вокруг Чёрного моря расположено более 20 густонаселённых государств), заслуживает более тщательного анализа.

Камалов Р.І., Катунін Ю.А.

ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИЧИН ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГІЇ ФУНДАМЕНТАЛІЗМУ У СЕРЕДОВИЩІ КРИМСЬКИХ ТАТАР

Крим є не тільки важливим геополітичним центром України, але й місцем, де сьогодні проходять найбільш складні процеси формування етноконфесійних відносин. Жоден із регіонів сучасної України не має такої низки протиріч, як ті, що існують на території півострова.

На протязі століть у Криму формувалась складна і досить толерантна євразійська етноконфесійна культура, у створенні якої приймали участь представники народів, що у різні історичні епохи з'являлись на його теренах, залишаючи тут у спадщину частку своїх звичаїв, традицій та релігій.

Крим став не тільки батьківщиною для багатьох народів, які прийшли сюди із різних регіонів світу, але й був територією, на якій проходив процес етногенезу таких груп, як караїми, кримчаки та кримські татари.

Починаючи з XIII століття особливу роль у формуванні етноконфесійної культури півострова відігравали представники кримськотатарського народу. Досить дискусійним продовжує бути питання, пов'язане з етногенезом кримських татар. Сьогодні вже не витримують критики точки зору, в яких мова йде суто про азійське походження цього народу. На наш погляд, більш аргументованими є дослідження вчених, у яких допускаються припущення, що у становленні цього етносу особливу роль відігравали народи, які існували у Криму задовго до появи тут татар, представники яких, у силу різноманітних причин пішли на асиміляцію та зміну віри.

Можна стверджувати, що у крові багатьох представників кримських татар, які сьогодні проживають в усьому світі та сповідують іслам, є генетична частка римлян, греків, візантійців та інших народів. Про це свідчить не тільки європейський антропологічний тип значної більшості кримських татар, але й те що значна частина представників цього народу на протязі століть досить толерантно, ставились до віруючих інших конфесій, насамперед – до християн. Це можна пояснити тим, що в історичній пам'яті багатьох татар існували уяви про минулі історичні корені їх предків, які раніш сповідували християнство.

Усю історію появи та існування ісламу на теренах Криму можна поділити на кілька періодів.

Ісламська традиція кримських татар стверджує, що перші спроби створення мусульманських громад відбувались ще у період життя пророка – у період походів до Візантії та Персії його сподвижників Маліка Ашгера та Гази Мансура. Однак, якщо ці спроби й існували, то вони не були ефективними. З V по XIV століття домінуючою релігією на півострові було християнство.

Перші ростки ісламу з'являються у Криму після того як у 1221–1222 роках армія сельджукського султана Аль-ад-дина Кей-Кубада захопила Судак, на території якого була збудована одна із перших мечетей, а неподалік від міста у поселенні Отузи було створено перший монастир суфіїв – текіє [1].

Однак найбільш активний процес формування ісламу розпочався у золотоординський період, починаючи з другої половини XIII століття до першої половини XV століття. У 1262 році у Солхаті (Старий Крим) прибульцем-місіонером із Бухари була збудована ще одна мечеть, яка поступово стає одним із центрів ісламізації півострова.

Значне поширення ісламу серед народів Криму відбувається у XIV столітті, у період правління хана Узбека (1312–1340 рр.). У цей час іслам активно розповсюджується серед населення, а Крим стає центром його поширення в Північному Причорномор'ї.

У цей період, відповідно до Яси Чингізхана, мусульманам, під загрозою смерті, було заборонено насильно нав'язувати іслам народам, які сповідували інші релігії. У містах не заборонялось будівництво храмів різних конфесій, а духовництво звільнювалось від плати податків [2, с. 31].

Турецький мандрівник Евлія Челебі свідчить що хан Берке одним із перших прийняв іслам, а Чингізхан дарував йому ярлик на правління у Кримському улусі. Разом із ханом до Криму прийшло 1800 улемів та монахів-пустельників [3, с. 119–121].

Після створення незалежного Кримського ханства, яке існувало з 1443 по 1475 роки, на його території

домінуючим стає один з найбільш ліберальних ісламських мазхабів – ханіфітський, який поряд із шаріатом допускав існування місцевого права (адата). Особливу роль у розповсюдженні ісламу у цей період відігравали суфії, які мали суттєву підтримку з боку кримських ханів.

У цілому слід констатувати, що до 1475 року на території ханства існувало досить толерантне міжконфесійне середовище. Місцеві ісламські традиції не дозволяли мусульманам проявляти насилля у відношенні до представників інших релігій. Більше того, хани іноді підтримували представників християнства та інших конфесій матеріально. Традиції джихаду у цей час були майже відсутні у житті ісламського населення півострову. Можна стверджувати, що у цей період деякі верстви християнського населення добровільно прийняли іслам, а незначна кількість тюрків стала християнами, що призвело до формування серед населення півострова таких груп, як *тати* та *уруми*.

Наступний період розвитку ісламу припадає на період господарювання на півострові турецького султана (1475–1783 рр.). Це досить складний період існування народів Криму. Хани були змушені признати політичну залежність від Турецького султанату. З цього моменту змінюється і духовне життя населення півострова.

Починаючи з XVII століття значну частину населення Криму складали емігранти з Малої Азії, які мали активний зв'язок зі своєю батьківщиною. Турецький різновид ісламу став оказувати суттєвий вплив на населення півострова, насамперед на жителів міст. У цей період особливим авторитетом серед мусульман стали користуватись багаточисельні суфійські братерства, насамперед – мевлевійя, які біли послідовниками шейха Джеляледдіна Румі. До цього братства належали і деякі кримські хани. Поряд із цим тарікатом на півострові діяли тарікати хальветійя, накшбандійя та ясайя.

Суфійські шейхи користувались суттєвою повагою населення півострова. Дуже часто, поряд з духовним керівництвом, вони виконували обов'язки воєначальників та лідерів племінних груп. Місцеве населення називало їх аскетами-муджахедами [4].

У цей період поряд із шейхами, на войовничі позиції перейшло і офіційне ісламське духівництво, яке постійно призивало до джихаду проти „невірних”. Можна стверджувати, що у цей час почався період тиску у відношенні до християнського населення, що призвело до того, що деяка частина народів півострова була змушена прийняти іслам примусово.

Напередодні приєднання Криму до Росії з території півострова під керівництвом фельдмаршала Суворова на узбережжя Азовського моря було виведено майже 50% християнського населення, що призвело до ліквідації готської єпархії, центр якої знаходився в Успенського монастирі під Бахчисараєм. У цей час іслам стає домінуючим світоглядом: на півострові діяло понад 1530 мечетей, десятки медресе та текіе [5].

Аналізуючи розвиток ісламу до приєднання Криму до Росії, можна стверджувати, що у цей період на території півострова не існувало представників саляфізму, які призивали повернутись до „чистого” ісламу, однак можна констатувати, що вже почався активний процес „ісламізації” у вигляді грабіжницькі походів проти сусідів, які як правило, мали форму джихаду, – боротьби з невірними.

З 1789 по 1917 рік розпочався новий якісний період у житті кримських татар. Приєднання Криму до Росії призвело до масової міграції татарського населення до Турції, що, у свою чергу суттєво змінило етноконфесійну ситуацію. На півострові майже у двічі скоротилась кількість мечетей. Суттєво, з 300 до 83 тисяч, також скоротилась площа вакуфних земель.

У 1788 році було створено Духовне управління мусульман Криму. Завдяки цьому органу державі вдалось перевести усе ісламське духівництво у стан релігійної бюрократії, яка, у порівнянні із місцевим мусульманським населенням, користувалась великою кількістю пільг.

Створення державного органу, який контролював за діяльністю мусульман півострова дозволило майже повністю локалізувати вплив Турції. Лише деякі лідери суфійських братерств продовжили активно підтримувати стосунки із спецслужбами султанату. Поступово ісламське духівництво Криму стало представляти собою релігійну консервативну касту, яка придержувалась традиційного ісламу.

У період 1917 – 1920 років, і, особливо, в роки Громадянської війни, ісламське духівництво Криму було втягнуте у політичне протистояння з радянською владою. У цей період на території півострова виник конфлікт між греками-християнами та мусульманами, який переріс у ворожнечу та кровопролиття. Міжконфесійна війна, яка унесла сотні життів, поступово згасла лише у період приходу до керівництва білою армією генерала Врангеля [6, с. 30–36].

25 березня 1917 року на Всекримському мусульманському з'їзді було обрано мусульманський виконавчий комітет (Муєвиконком), на чолі із муфтієм Нуманом Челебиджиханом.

У період Громадянської війни значна частина віруючих мусульман та духівництва приймала активну участь у діяльності політичної партії „Миллі Фірка”, співпрацювала з германськими окупаційними властями, а потім – з керівництвом духовного управління армії Врангеля.

Трагічним для мусульман Криму, як і для віруючих усіх інших конфесій був період 1921–1938 років. У перші десятиріччя радянської влади було ліквідовано усі мечеті, знищено всі мавзолеї святих та закрито ісламські духовні навчальні заклади. У 1937 році НКВД Криму по так званій справі „Ідель-Уральської організації” на півострові було заарештовано 100 чоловік мусульман, 99 із яких було страчено [7].

У період німецької окупації 1941–1944 років на території півострова була відновлена діяльність 250 мечетей та зареєстровано понад 400 чоловік ісламського духовенства. На жаль, у цей час досить велика кількість мусульман Криму активно співпрацювала із німецько-фашистським режимом, про що свідчать архівні документи, які приведено у публікаціях деяких авторів [8].

18 травня 1944 року кримські татари були незаконно депортовані в інші республіки СРСР, насамперед – до Узбекистану. З 1944 і до кінця 80-х років XX століття кримські татари знаходились за межами півострова.

Не вдаючись до детального аналізу цієї трагедії, зупинимось на її духовних аспектах.

Значна частина кримських татар була переселена до Узбекистану, на територію республіки, населення якої, як і кримські татари, також сповідувало іслам. Насторожене, а іноді і вороже відношення до переселенців поступово змінилось на доброзичливе. Кримські татари на протязі короткого часу були змушені пристосуватись до звичаїв та традицій народу, який дав їм притулок. Досить бистрий період адаптації до місцевих традицій був пов'язаний і з тим, що татари, як і народи, що населяли Узбекистан, були мусульманами. Але процес пристосування до місцевих традицій мав і свої особливості. Традиції та звичаї корінного населення мали свою специфіку, яку повинні були сприйняти переселенці. Незважаючи на те, що в Узбекистані, як і в інших регіонах СРСР, була проведена тотальна обробка свідомості людей ідеологією атеїзму та закрито велику кількість мечетей, іслам, як традиція, як образ життя, глибоко вкоренився у свідомість місцевого населення. Тому, незважаючи на атеїзацію світогляду, значна частина населення продовжувала придержуватись віри своїх батьків.

Більше того, у перші повоєнні часи на своїй території Радянського Союзу почався період відродження релігії, який продовжувався майже до кінця 50-х років XX століття. Це дало змогу відновити у Середній Азії діяльність значної кількості релігійних громад. Значна частина кримських татар, знову почала відвідувати мечеті. Але іслам, який сповідувало населення середньоазійських республік, мав свої відмінності, тому що з давніх часів він був заснований на традиціях місцевих культур. Це стало призводити до того, що традиції ісламу кримських татар поступово почали зникати, розчинялись в ісламській культурі місцевого населення.

Однак, починаючи із 60-х років, у СРСР була розпочата нова хвиля антирелігійної пропаганди, яка призвела до закриття багатьох храмів майже усіх конфесій. Систематична антирелігійна та атеїстична пропаганда, яка проводилась до останніх часів існування СРСР, призвела до відходу від церкви значної частини населення та формуванню у великої кількості людей індивідуального та нігілістичного відношення до релігійних традицій предків. Релігія стала переходити на рівень побутової свідомості.

Найбільшого розвитку атеїстична пропаганда досягла у 70-ті роки XX століття. У цей час вона досягла характеру воєнничого атеїзму. У деяких республіках Радянського Союзу стали занадто круто „завинчувати гайки”, закриваючи останні релігійні храми.

Найбільш активно цей процес проходив в одній із найкорумпованіших республік СРСР – в Узбекистані. У післявоєнні часи, особливо у період Брежнєва, ця республіка стала територією, на якій стали формуватись комуністичні клани, які нещадно експлуатували місцеве населення, що повинно було займатись вирощуванням та збиранням хлопку, заробляючи на цьому копійки. Щорічно із Ташкенту до Москви йшли звіти про зростаючі темпи вирощування цієї важливої сировини. Усе населення, включаючи і кримських татар, повинні були займатись збором хлопку майже до самої зими. Цим, поряд із працівниками колгоспів, повинні були займатись робочі, студенти, а також школяри. Виконання плану якою ціною стало призводити до приписок, які постійно зростали. В Узбекистані почала створюватись кримінальна система, що втягувала у свої ланки майже увесь партійно-господарський апарат, який почав тонути у корупційних змовах.

Створені корупційні схеми приписок призвело до появи великої кількості грошей, які у вигляді хабарів осідали в кишенях партійної та господарської еліти республіки. В Узбекистані почалось суттєве розшарування населення. Деякі представники влади маючи машини, дома, дачі, квартири ще при житті почали будувати собі мавзолеї, до яких було підведено світло та воду.

Свідками цих процесів було місцеве населення, яке постійно виказувало незадоволення існуючим станом подій. Загальна криза, яка поступово формувалась у Радянському Союзі, найбільш активно стала проявлятися на території республік, в яких суттєво активізували свою діяльність лідери націоналістичних об'єднань. В Узбекистані активізували свою діяльність представники національної еліти кримських татар, які розвернули шалену пропаганду по поверненню народу на батьківщину.

У умовах кризи радянського суспільства голос на захист народу стали підіймати поодинокі представники духовництва Узбекистану. Це призвело до того, що у республіці було примусово закрито майже усі мечеті, а центр духовної діяльності поступово став переміщуватись до чайхани, в якій традиційно збиралось чоловіче населення республіки. У період воєнничого атеїзму та гонінь на церкву в Узбекистані розпочали свою діяльність представники фундаменталізму, які на конкретних прикладах відображали пороки „соціалізму”, який для себе створили представники компартійних кланів. Поступово ідеологія салафізму стала знаходити своїх послідовників серед значної частини населення республіки. Поряд з „вахабітами”, свою діяльність в Узбекистані почали розгортати представники релігійно-політичної партії „Хізб-ут-Тахрір”.

Однак діяльність представників фундаменталістських течій набула нової сили після того, як почався процес „демократизації” та „гласності”, який у суспільстві почав проводити М.Горбачов.

Починаючи з другої половини 80-х років XX століття у СРСР почав відбуватись релігійний підйом, який призвів не тільки до суттєвого зростання кількості громад традиційних релігій, які діяли у різних регіонах Радянського Союзу, але й до формування так званих нетрадиційних культур та релігій. Під прикриттям релігії стали проводити свою діяльність різноманітні націонал-політичні угруповання, завданням яких було скасування існуючого політичного ладу.

Суттєву роль у формуванні напруги у різних регіонах СРСР стали приймати спецслужби різних країн світу, та екстремістські релігійно-політичні угруповання, які у цей час активно проводили свою діяльність у

різних країнах світу, насамперед – на Сході.

Неконтрольована з боку держави діяльність у відношенні до релігії та церкви, призвела не тільки до того, що в Радянському Союзі стали активно формуватись групи віруючих, які звинувачували існуючий устрій в усіх смертних гріхах, але й почався процес об'єднання націоналізму з представниками цих релігійних угруповань.

Системна криза радянського суспільства призвела до наростання міжетнічних та міжконфесійних конфліктів, що призвело до кровопролиття у ряді територій СРСР.

Таким чином, можна казати про те, що майже на протязі усього періоду існування ісламу у середовищі кримських татар ніколи не існувало тенденцій до формування ідеології фундаменталізму. На території Криму завжди існували принципи традиційного, досить толерантного ісламського світогляду. Однак, після переселення татар до Середньої Азії не тільки було розмито ці традиції, але й сформовано елементу нігілізму у відношенні до релігії предків, що на протязі століть проживали на території Криму. В період знаходження в Узбекистані іслам для значної кількості кримських татар набув характер побутових традицій. У той же час, деяка кількість представників татарського народу почала підтримувати ідеологію фундаменталізму, яку проповідували в Узбекистані послідовники салафізму. В Узбекистані кримські татари почали своє знайомство і з віровченням „Хізб-ут-Тахрір”. Усе це призвело до того, що коли почалось масове переселення татар до Криму та створення ісламських громад, то з'ясувалось, що перший муфтії який був обраний на півострові, є послідовником ідеології фундаменталізму.

Джерела та література

1. Державний архів Автономної Республіки Крим (ДААРК). – Ф. 456. – Оп.1. – Спр. 417. – Л. 247–248.
2. Бойцова Е.Е. Ислам в Крымском ханстве: Монография. – Севастополь: НПЦ "ЭКОСИ-Гидрофизика", 2004.
3. Книга пугешествий. Турецкий автор Эвлия Челеби о Крыме (1666–1667) Пер. и ком. Е.В. Бахревского. – Симферополь: ДАР, 1999.
4. Бахревский Е, Ефимов А., Золотарев Д. Ислам в Крыму. история, современность, перспективы С:\Documents and Settings\monster\Рабочий стол\Рус\кандидатская десертация\ислам в Крыму_ история, современность, перспективы.htm.
5. Там само.
6. Катунин Ю.А. Православие Крыма в 1917–1939 годах: проблема взаимоотношений с государством. – Симферополь: МСП „Ната”, 2002.
7. Бахревский Е, Ефимов А., Золотарев Д. Указ. соч.
8. См. Романько О.В. Мусульманские легионы во второй мировой войне. – М.: ООО „ Издательство АСТ”: ООО „Транзиткнига”, 2004.

Комарова В.А., Поплавская Т.Н.

СИМВОЛИЧЕСКОЕ ПОЛЕ КУЛЬТУРЫ КАК ФАКТОР СОЦИАЛИЗАЦИИ И УНИФИКАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Трудно назвать другое понятие, которое имело бы столько же смысловых оттенков, сколько их имеет слово «культура». Бросается в глаза неоднозначность его употребления в обыденном языке, где культура часто рассматривается как сумма ценностей и человеческих достижений, что не совсем верно, ибо в культуре есть и вредные для человека явления, и в науке, где культура рассматривается как совокупность материальных и духовных продуктов человеческой деятельности, организационных форм, служащих обществу, духовных процессов и состояний человека и видов его деятельности.

Большинство современных теоретиков согласятся с тем, что культура есть нечто отличное от природы, что она передается по традиции, посредством символов, языка, знаков, прямого подражания и практического научения, а не посредством биологического наследования; что она усваивается личностью в процессе ее социального становления и включает в себя главным образом распространенные и общепринятые образцы поведения, мышления и чувствования и в меньшей степени – индивидуально-значимые действия.

Однако мало кто задумывается над тем, что культура в целом является не только сферой сознательной деятельности людей, но и сферой коллективного бессознательного, которое, как утверждают представители психоанализа, гораздо объемней и гораздо значимей сознательной деятельности как отдельного индивида, так и всего общества. Исследование этих глубин и влияние содержания бессознательного на процесс социализации нашего современника в смысловом поле культуры является одной из актуальнейших проблем не только специалистов – культурологов и психологов, но и всего гуманитарного знания.

Целью данной статьи является попытка раскрытия влияния смыслового поля культуры, вернее его содержания, на формирование определенного типа ментальности с определенным набором стереотипов и установок, которые играют в нашей жизни далеко неоднозначную роль.

Мир смыслов многообразен и может существовать в форме знаний, норм, идеалов. Сложен соответственно и мир знаков – знаки “естественные” (признаки), функциональные, конвенциональные (сигналы, образы) и т. д. Но среди многообразных знаков и знаковых систем существуют особые знаки – *символы*. Точнее, различные знаки могут приобретать символический смысл. Знаки-символы отсылают нас к полезной